

ΚΑΣΤΡΟΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας του εἰς τὴν Λακεδαίμονα, τῷ 1730, ὁ Μιχαὴλ Fourmont ἀνεῦρε καὶ ἀντέγραψε, πλὴν τῶν πολυτίμων ἐπιγραφικῶν μνημείων τοῦ Μυστρά, καὶ ἐπιγραφὴν, χαραγμένην ἐπὶ στήλης κατὰ τὸ ἄκρον τῆς γεφύρας τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπογράφου τοῦ Γάλλου ἀρχαιοδίφου, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐξεδόθη ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Graecarum, τόμ. Δ', σελ. 327 - 328, ἀριθμ. 8704. Ἀνερευθῶν τὰ κατάλοιπα τοῦ Fourmont ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, εἶχον ἀντιγράψει, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἐπιγραφὴν τῆς Σπάρτης¹. Ἐπειδὴ ἕμως τὸ κείμενον τοῦτο εἶχεν ἤδη ἐφελκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Gabriel Millet², ἀνέβαλον τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιφανοῦς βυζαντινολόγου, καταχωρίζω κατωτέρω νέαν ἐκδοσιν τῆς ἐπιγραφῆς μετὰ τινων παρατηρημάτων.

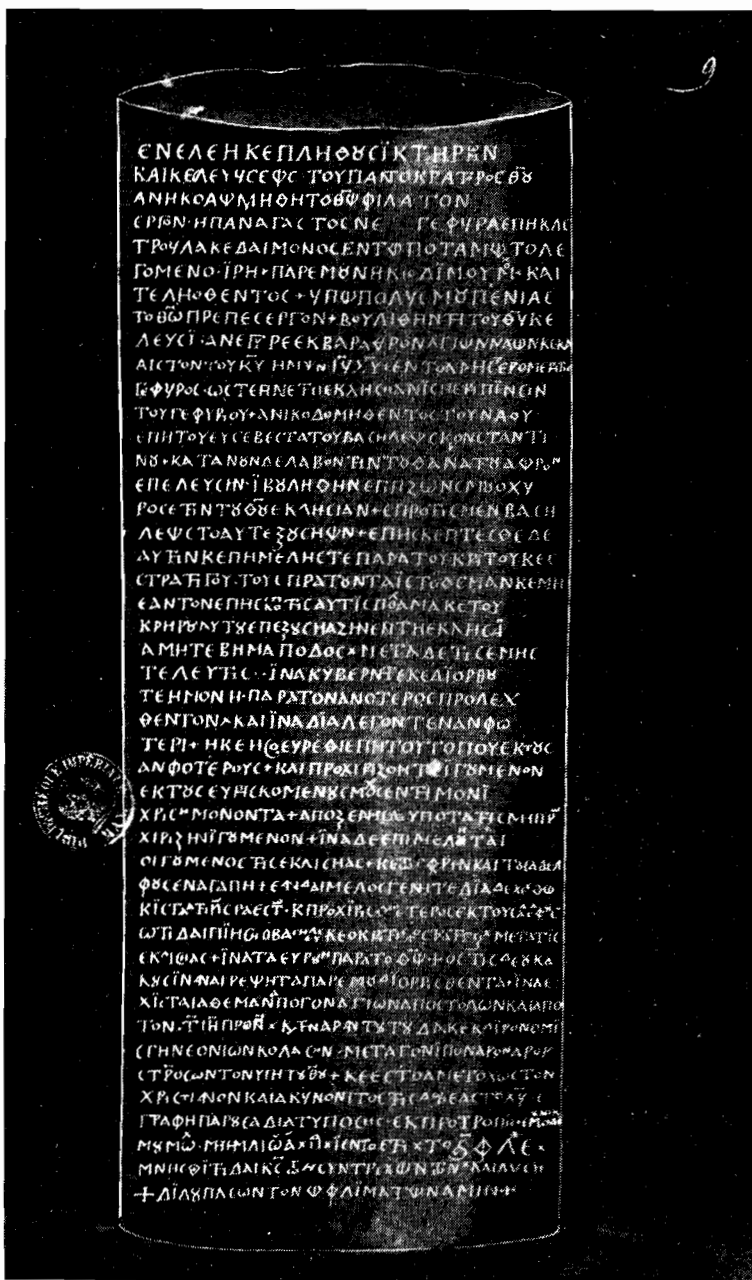
Α'. Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς διεσώθησαν δύο ἀπόγραφα. Τὸ ἕν, περιλαμβανόμενον ἐν τῷ παρισινῷ κώδικι Suppl. Gr. 855, φύλλ. 10 α' - β', φαίνεται ὅτι ἐξεπονήθη προχείρως ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ εὐρήματος. Ἐν ἀρχῇ φέρει τὸ σημεῖωμα: «Sur une colonne trouvée au bout du pont de l'ancienne Sparte» (*εἰκ.* 1). Τὸ ἄλλο, περιεχόμενον ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι, φύλλ. 9α, μετεγρᾶφη ὑπὸ τοῦ Fourmont ἐπιμελέστερον ἐντὸς πλαισίου, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει τὴν διάταξιν τῆς στήλης (*εἰκ.* 2). Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν σφίζεται, καταστραφεῖσα ἢ λανθάνουσα, ὡς ἐνίοτε συμβαίνει, εἰς τινὰ νεωτέραν οἰκοδομήν.

Παρέχω πρῶτον τὸ κείμενον, διατηρῶν τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὰς ἰδιοτυπίας τοῦ χαρακτοῦ καὶ σημειῶν τὰς γραφὰς τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Διὰ τὸ νὰ καταστήσω αὐτὸ εὐχρηστον, ἐπιτάσσω μεταγραφὴν, ἀπηλλαγμένην τῶν σφαλμάτων τοῦ πρωτοτύπου.

¹ Δ. Α. Ζακυνθοῦ, Ἀνέκδοτα περὶ Μιχαὴλ Φουρμόν, Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1932, 119 - 125, καὶ 1935, 239 - 243.

² G. Millet, Église et pont à Byzance, Βυζαντινὰ - Μεταβυζαντινὰ, τ. 1, τεῦχος β' (1949) 103 - 111.

ΕΝΕΛΕΗΚΕ ΠΛΗΘΥΣΙ ΚΤΗΡΗΝ
 ΚΑΙ ΚΕΛΕΥΣΕ ΦΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΚΡΑΤΗΡΟΣ ΘΣ
 ΑΝΗΚΟΦΜΗΘΗΤΟΒ ΦΙΛΑΓΟΝ
 ΣΡΩΝ ΗΠΑΝΑΓΑΣ ΤΟΣ ΝΕ ΓΣ ΦΥΡΑΣΗΚΑΣ
 ΤΡΟΥΔΑΚΕ ΔΑΙΜΟΝΟΣ ΕΝΤΟΠΟΤΑΜΩ ΤΟΔΕ
 ΓΟΜΕΝΟ ΙΡΗ ΠΑΡΕΜΟΝΗΚ ΔΙΝΟΥΤΗ ΚΑΙ
 ΤΕΛΗΘΕΝΤΟΣ ΥΠΟΠΔΑΥ ΜΥΠΕΝΙΑΣ
 ΤΟΒΩ ΠΡΣΠΕΣΕΡΤΟΝ ΒΟΥΛΙΘΗΝΤΙ ΤΟΥΘΥΚΕ
 ΔΕΥΣΙ ΔΑΝΕΓΡΕΣΚΒΑΡΑΥΡΩΝΑΓΩΝΝΑΦΩΝΚΑ
 ΑΙΣΤΟΝ ΤΟΥΚΥ ΗΜΥΝ ΙΥΣΥ ΕΝ ΤΩΡΗΣΕΤΟΝΕΒ
 ΙΕΦΥΡΟΣ ΩΣΤΕ ΝΕ ΤΟΚΛΗΘΟΝΤΙΣΕΜΠΕΝΟΝ
 ΤΟΥΓΕΦΥΡΟΥ ΔΗΚΟΔΟΜΗΘΕΝΤΟΣ ΤΟΥΝΑΟΥ
 ΣΠΗΤΟΥΕΥΣΕΒΣΤΑΤΟΥΒΑΝΑΚΟΥΣΗΟΝΤΑΝΤΙ
 ΝΘ ΚΑΤΑΝΘΑΕΛΑΒΟΝΤΗΝ ΤΟΔΑΝΑΤΩΔΦΡ
 ΕΠΕΛΕΥΣΗΝ ΙΒΛΗΘΗΝΕΠΡΩΝΟΡΠΟΧΟΥ
 ΡΟΣΕΤΗΝΤΩΘΕ ΚΑΝΣΙΑΝ ΣΠΡΟΒΣΜΕΝ ΒΑΣΗ
 ΔΕΨΣΤΟΥΔΕ ΞΩΧΗΦ ΕΠΗΚΕΡΤΕΣΟΣ ΔΕ
 ΔΥΗΝΚΕΠΗΜΕΛΗΣΤΕ ΠΑΡΑΤΟΥΚΗΤΟΥΚΕΣ
 ΣΤΡΑΤΗΤΟΥ ΤΟΥ ΣΠΡΑΤΩΝΤΑΙΣ ΤΟΣΧΑΝΚΕΜΗ
 ΕΑΝΤΩΝΕΠΗΣΩΤΣΑΥΤΙ ΣΦΑΜΑΚΕΤΟΥ
 ΚΡΗΡΟΥΤΞΕΠΣΧΑΖΗΝΕΠΤΗΚΛΗΣΙ
 ΑΜΗΤΕ ΒΗΜΑ ΠΟΔΟΣ ΗΕΣΑΔΕΤΣΕΜΗΣ
 ΤΕΔΕΥΤΣ ΙΝΑΚΥΒΕΡΝΥΚΕΔΙΟΡΡΗ
 ΤΕΗΝΙΟΝ ΗΠΑΡΧΤΟΝΑΝΟΤΕΡΟΣΠΡΟΔΕΧ
 ΘΕΝΤΟΝ ΚΑΙ ΙΝΑΔΙΑΔΕΟΥΤΣΕΝΑΝΦΩ
 ΤΕΡΙ ΗΚΕ ΗΘΕΥΡΕΘΕΠΗΤΟΥΤΟΠΟΥΣΚΥΣ
 ΔΑΝΦΟΤΕΡΟΥΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΙΒΛΟΝΤΗ ΓΩΜΕΝΟΝ
 ΕΚΤΥΣΕΥΗΣΚΟΜΕΝΒΣΜΟΣΕΝΤΗΜΟΝΙ
 ΧΡΣ ΜΟΝΟΝΤΑ ΑΠΟΣΕΝΙΣ ΥΠΟΤΑΤΣΕΜΗ
 ΧΡΣ ΗΝ ΓΩΜΕΝΟΝ ΙΝΑΔΕΕΠΙΜΕΔΑΤΑΙ
 ΟΙΓΩΜΕΝΟΣ ΉΣΕΚΑΙΣΗΑΣ ΚΕΨΦΡΙΝΚΑΙ ΤΜΑΒΛ
 ΦΒΣΕΝΑΓΑΠΗ ΕΤΑΙΜΕΛΟΣΕΝΤΕΔΙΑΔΕΚΩ
 ΚΙΣΤΑΉΉΣΡΑΕΉ ΚΠΡΟΧΙΒΣΥΤΕΡΟΣΚΤΟΥΔΑΨ
 ΩΤΙ ΔΑΙΠΗΝΘΒΑΨΚΕΟΚΑΤΡΕΣΚΙΤΟΜΕΤΑΤΟ
 ΕΚΨΩΑΣ ΙΝΑΤΑΕΥΡΩ ΠΑΡΑΤΟΦΨΤΟΣ ΤΣΑΚΚΑ
 ΚΥΣΙΝΑΙΡΕΨΗΤΑΠΑΡΕΜΟΤΟΡΡΕΒΟΝΤΑΡΗΛΕ
 ΧΙΤΑΙΑΘΕΜΑΝΠΟΓΟΝΑΓΩΝΑΠΟΣΤΟΛΩΝΚΑΙΒΟ
 ΤΩΝ ΤΗΠΡΟΉ ΚΕΦΑΡΑΤΥΤΥΔΗΚΕΚΟΙΡΟΝΟΜΙ
 ΣΗΝΣΟΝΙΩΝΚΟΔΑ ΣΗΝΙΣΤΑΤΟΝΙΠΟΝΑΡΑΡΟΥ
 ΣΤΡΩΝΤΟΝΥΗΤΥΨ ΚΕΕΣΤΑΜΕΤΩΧΟΣΤΟΝ
 ΧΡΣΙΝΟΝΚΑΙΑΚΥΝΟΝΙΤΟΣ ΤΣΑΨΕΑΣΤΑΥ
 ΙΤΑΦΠΑΨΑΔΙΑΤΥΠΟΣ ΕΚΠΡΟΤΡΟΠΟΝ
 ΜΥΜΩΡΗΜΙΑΙΩΔΑΨΙΕΝΤΕΡΑΧΤΟΣΦΛΕ
 ΜΗΣΦΤΔΑΙΚΣ ΞΥΝΤΡΑΨΩΝ ΨΥΝΑΙΛΑΥΟΝ
 ΨΔΙΔΥΠΛΩΝ ΓΟΝΨΔΙΜΑΤΨΝΑΡΗΨ

Είχ. 2. Μεταγραφή υπό Μιχαήλ Fourmont.

1. † ΕΝ ΕΛΕΗ ΚΕ ΠΛΗΘΟΥΣ ΙΚΤΗΡΜΩΝ
2. ΚΑΙ ΚΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ Θ(Ε)ΟΥ
3. ΑΝΗΚΟΔΩΜΗΘΗ ΤΟ Θ(Ε)ΩΦΙΛΑ[[Κ]]ΤΟΝ
4. ΕΡΓΟΝ· Η ΠΑΝΑΓΑΣΤΟΣ ΝΕ[[Α]] ΓΕΦΥΡΑ ΕΠΗ ΚΑΣ
5. ΤΡΟΥ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ ΕΝ ΤΩ ΠΟΤΑΜΩ ΤΟ ΛΕ
6. ΓΟΜΕΝΟ· ΙΡΗ † ΠΑΡΕΜΟΥ ΝΗΚΩΔΙΜΟΥ ΜΟ(ΝΑ)Χ(ΟΥ)†ΚΑΙ
7. ΤΕΛΗΘΘΕΝΤΟΣ † ΥΠΩ ΠΟΛΥΣ ΜΟΥ ΠΕΝΙΑΣ
8. ΤΟ Θ(Ε)ΩΠΡΕΠΕΣ ΕΡΓΟΝ † [[Η]]ΒΟΥΛΙΘΗΝ ΤΗ ΤΟΥ Θ(Ε)ΟΥ ΚΕ
9. ΛΕΥΣΙ· ΑΝΕΓΥΡΕ ΕΚ ΒΑ<ΡΑ>ΘΡΟΝ ΑΓΙΩΝ ΝΑΩΝ ΚΕ ΚΑ
10. ΛΙΣΤΟΝ ΤΟΥ Κ(ΥΡΙΟ)Υ ΗΜΩΝ Ι(ΗΣΟ)Υ Χ(ΡΙΣΤΟ)Υ † ΕΝ ΤΟ ΑΡΗΣΤΕΡΟ ΜΕΡΗ ΤΙΣ
11. ΓΕΦΥΡΟΣ· ΩΣΤΕ ΗΝΕ ΤΗΝ ΕΚΛΗΣΗΝ ΙΣ ΠΕΡΗΠΗΞΙΝ
12. ΤΟΥ ΓΕΦΥΡΙΟΥ † ΑΝΙΚΟΔΟΜΗΘΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ
13. ΕΠΗ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΒΑΣΗΛΕΩΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙ
14. ΝΟΥ † ΚΑΤΑ ΝΟΥΝ ΔΕ ΛΑΒΟΝ ΤΗΝ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΑΩΡΟΝ
15. ΕΠΕΛΕΥΣΗΝ· ΙΒΟΥΛΗΘΗΝ ΕΠΗ ΖΩΗΣ ΜΟΥ ΟΧΥ
16. ΡΟΣΕ ΤΗΝ ΤΟΥ Θ(Ε)ΟΥ ΕΚΛΗΣΙΑΝ † Ε[[Ν]] ΠΡΟΤΗΣ ΜΕΝ ΒΑΣΗ
17. ΛΕΩΣ ΤΟ ΑΥΤΕΕΟΥΣΗΩΝ † ΕΠΗΣΚΕΠΤΕΣΘΕ ΔΕ
18. ΑΥΤΗΝ ΚΕΠΗΜΕΛΗΣΤΕ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΥ ΚΕ<Σ>
19. ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ· ΤΟΥΣ ΚΡΑΤΟΥΝΤΑ[[Σ]] ΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑΝ· ΚΕ ΜΗ
20. ΕΑΝ ΤΟΝ ΕΠΗΣΚΟΠ(ΟΝ) ΤΗΣ ΑΥΤΙΣ ΠΟΛ(ΕΩΣ) ΑΜΑ ΚΕ ΤΟΥ
21. ΚΛΗΡΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΕΞΟΥΣΗΑΖΗΝ ΕΝ ΤΗ ΕΚΛΗΣΙ
22. Α ΜΗΤΕ ΒΗΜΑ ΠΟΔΟΣ † ΜΕΤΑ ΔΕ ΤΗΣ ΕΜΗΣ
23. ΤΕΛΕΥΤΗΣ· ΙΝΑ ΚΥΒΕΡΝΑΤΕ ΚΕ ΔΙΟΡΘΟΥ
24. ΤΕ Η ΜΟΝΗ· ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΝΟΤΕΡΟΣ ΠΡΟΛΕΧ
25. ΘΕΝΤΟΝ † ΚΑΙ ΙΝΑ ΔΙΑΛΛΕΓΟΝΤΕΝ ΑΝΦΩ
26. ΤΕΡΙ † Η ΚΕ ΗΣ Ο ΕΥΡΕΘΙ[[Σ]] ΕΠΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΕΚ ΤΟΥΣ
27. ΑΝΦΟΤΕΡΟΥΣ † ΚΑΙ ΠΡΟΧΙΡΗΖΟΝΤΕ ΙΓΟΥΜΕΝΟΝ
28. ΕΚ ΤΟΥΣ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΥΣ ΜΟ(ΝΑ)Χ(ΟΥ)Σ ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΙ
29. ΧΡΙΣΗΜΟΝ ΟΝΤΑ † ΑΠΟ ΞΕΝΗΣ ΔΕ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΜΗ ΠΡΩ
30. ΧΙΡΙΖΗΝ ΙΓΟΥΜΕΝΟΝ † ΙΝΑ ΔΕ ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ
31. Ο ΙΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ † ΚΕ ΤΩ Γ(Ε)ΦΥΡΗΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΑΔΕΛ
32. ΦΟΥΣ ΕΝ ΑΓΑΠΗ † ΕΑΝ ΔΑΙ ΑΜΕΛΟΣ ΓΕΝΗΤΕ ΔΙΑΔΕΧΕΣΘΩ
33. Κ' ΙΣ ΤΑ ΑΤΙΜΩΣΙΑ ΕΣΤΩ Κ(ΑΙ) ΠΡΟΧΙΡΗΣΘΩ ΕΤΕΡΟΣ ΕΚ ΤΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ †
34. ΩΤΙ ΔΑΙ ΠΗΞΗ Ο ΒΑΣΗΛΕΥΣ ΚΕ Ο ΚΡΙΤΗΣ Κ(ΑΙ) Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΕΤΑ ΤΙΣ
35. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ † ΙΝΑ ΤΑ ΕΥΡΟΥΝ ΠΑΡΑ ΤΟ Θ(Ε)Ω † ΟΣΤΙΣ ΔΕ ΟΥΚ Α
36. ΚΟΥΣΙ Η ΑΝΑΤΡΕΨΗ ΤΑ ΠΑΡΕΜΟΥ ΔΙΟΡΡΗΣΘΕΝΤΑ † ΙΝΑ Ε
37. ΧΙ<Σ> ΤΑΝΑΘΕΜΑΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟ
38. ΤΟΝ, ΤΗΝ Π(ΑΤΕ)ΡΩΝ † Κ(ΑΙ) ΤΗΝ ΑΡΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΚΕ ΚΛΙΡΟΝΟΜΙ
39. Σ[[Η]] ΤΗΝ ΕΟΝΙΩΝ ΚΟΛΑΣΗΝ· ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΙΠΟΝ(ΤΩΝ) ΑΡΟΝ ΑΡΟΝ
40. ΣΤ(ΑΥ)ΡΟΣΩΝ ΤΟΝ ΥΙ(Ο)Ν ΤΟΥ Θ(Ε)ΟΥ † ΚΕ ΕΣΤΟ ΑΜΕΤΟΧΩΣ ΤΟΝ
41. ΧΡΗΣΤΙΑΝΟΝ ΚΑΙ ΑΚΟΙΝΟΝΙΤΟΣ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ ΤΟΥ Χ(ΡΙΣΤΟ)Υ.Ε

42. ΓΡΑΦΗ [[H]] ΠΑΡΟΥΣΑ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗΣ· ΕΚ ΠΡΟΤΡΟΠΙΣ ΕΜΟΥ
ΝΙΚΟΔΙ
43. ΜΟΥ ΜΩ(ΝΑ)Χ(ΟΥ) ΜΗΝΙ ΜΑΪΩ Α+ΙΝΔ(ΙΚΤΙΩΝΟΣ)+Ι ΕΝ ΤΟ ΕΤΗ
+ΤΟ ,ϚΦΛΕ+
44. ΜΝΗΣΘΙΤΗ ΔΑΙ Κ(ΥΡΙ)Ε ΤΩΝ ΣΥΝΤΡΕΧΩΝΤΩΝ + ΚΑΙ ΛΥΣΙΝ
45. +ΔΙΔΟΥ ΠΑΣΩΝ ΤΟΝ ΩΦΛΙΜΑΤΩΝ ΑΜΗΝ †

4. Νέ[[α]] γέφυρα : [αῦτη] γέφυρα CIG || 6. Νηκοδίμου : Νηκοδίμου CIG ||
8. ἡβουλίθην : ἐπηνώρθωσα κατὰ τὰ ἐν στ. 15 || 11. γεφυρός : γεφύρ[α]ς CIG ||
12. ἐς περιπίθωιν : εἰς περι...[ε]σιν CIG || 13. Κονοταντίου : [Κων]οταντίου
CIG || 15. ἐπὶ ζωῆς μου : ἐπὶ ζω[ί]τος μου CIG. Ὁ συνάδελφος κ. Σ. Καψω-
μένος, ἰδὼν τὰς φωτογραφίας, γράφει ἐν τῇ ἀπὸ 5 Ἰουνίου 1956 ἐπιστολῇ του :
ἴσως ἐπιζῶν ἐμοῦ ἀντὶ ἐπιζῶντος ἐμοῦ || 16. ἐ[[ν]] πρότης μέν : ἐπ[η]ροτήσ[α]μεν
CIG || κέπημελῆστε παρὰ τοῦ κρητοῦ κέ(σ) : κ[ε] ἐπημελῆστε παρὰ τοῦ κρατίτου
κέ—CIG || τοὺς κρατοῦντα[ς] : τοῦ κρατοῦντα CIG. Τὰ χειρόγραφα παρέχουν
τὴν γραφὴν : κρατοῦντα. Θὰ ἠδύνατό τις ἐπίσης νὰ προτείνῃ τὴν ἀποκατάστασιν :
τοὺς π[ρ]άτιοντα. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἔχει, ὡς γνωστόν, τεχνικὴν σημασίαν || 20. τῆς
αὐτῆς πόλεως : τῆς ἀ[γ]ί[α]ς πόλεως CIG || 21 κλήρου : ἐπηνώρθωσα μετὰ τοῦ
CIG. Τὰ χειρόγραφα : κρήρου || 25. διαλέγοντες : διαλέγοντες CIG. Θὰ ἠδύνατό
τις νὰ γράψῃ ὡσαύτως : διαλέγοντες ἢ ἀνφώτεροι : διαλέγονται οἱ ἀμφότεροι. Περὶ
τῆς ἐκδοχῆς πρβ. στ. 26 - 27 || 26. ἢ κέ ἦς ὁ εὐρεθί[ς] : περι...εὐρεθί CIG ||
31. γεφύρην : γεφύρη CIG || 32. εἰάν δαι ἀμελὸς γένηται : [ἀ]μελ[ή]ς CIG. Ὁ συν-
άδελφος κ. Καψωμένος προτείνει τὴν ἀνάγνωσιν : εἰάν δ' ἀνάμελος || 33. κ' ἐς τὰ
ἀτιμώσια ἔστω : κατ' ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Καψωμένου, ὅστις ἐπιστέλλει μοι : «ἢ
λέξι ἀτιμώσια (τὰ) εἶναι ἀμάρτυρη καὶ addenda lexicis, ὥστόσο μοῦ φαίνεται
ἀπολύτως βέβαιη. Ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἀτιμώσις καὶ ἡ φράση εἰς τὰ ἀτιμώσια
ἔστω σημαίνει ἀτιμούσθω» || 33. κ(αι) προχρησθῶ : κ(ε) προχρησθῶ [ε]τερος
CIG || 34. ὦ, τι δαι πιήση ὁ βασηλεὺς κέ ὁ κριτής κ(αι) ὁ στρατηγός : πι[ῶ]σι
κέ ὁ κ[ρ]άτιτος στρατηγός CIG. Ὁ κ. Καψωμένος προτείνει : ὦ, τι δ' ἂν πιήση :
ὦ, τι δ' ἂν ποιήση || 35. εὐρουν : ευρουη CIG || 35 - 36. ὅστις δὲ οὐκ ἀκούσι ἢ
ἀνατρέψη : ἀκούσι[ι] ἢ ἀναιρε[θ]ῆ CIG || 36 - 37. ἵνα ἔχι(ς) τανάθεμα : ἔχι [τὸ]
ἀ[ν]άθεμα CIG || 39. μετὰ τῶν ἰπόν(των) ἄρον ἄρον : μετὰ [τ]ῶν... CIG. Ὁ κ.
Καψωμένος προτείνει : μετὰ τῶν ἰπον ἄρον ἄρον : μετὰ τῶν (=ῶν) εἰπον ἄρον
ἄρον || 40. σι(αὺ)ροσων τὸν υἱ(ὸ)ν : σι(αυ)ροσ[ά]ν[τ]ων τὸν υἱ[ὸ]ν CIG || [[ῆ]] : ἐπην-
ώρθωσα μετὰ τοῦ CIG || 46. λύσιν : λύση[ν] CIG. Κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὀπο-
μνήματος τούτου ἐλήφθη δπ' ὅψιν ἢ παρὰ τῷ Corpus ἑριστικὴ μεταγραφή.

† Ἐν ἐλέει καὶ πλήθους οἰκιρμῶν³ καὶ κελύσεως τοῦ παντο-
κράτορος Θεοῦ⁴ ἀνοικοδομήθη τὸ θεοφύλακτον⁴ ἔργον, ἢ πανάγα-
στος νέα γέφυρα ἐπὶ κάσ⁵ τρου Λακεδαίμονος ἐν τῷ ποταμῷ τῷ
λε⁶ γομένῳ Ἰρη παρ' ἐμοῦ Νικοδήμου μοναχοῦ. Καὶ⁷ τελειωθέν-
τος ὑπὸ πολλῆς μου πενίας⁸ τὸ θεοπροπέες ἔργον ἡβουλήθην τῇ τοῦ
Θεοῦ κε⁹ λύσει ἀνεγεῖραι ἐκ βάρων ἄγιον ναὸν καὶ κάλ¹⁰ λι-
στον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τῆς¹¹
γεφυρός, ὥστε εἶναι τὴν ἐκκλησίαν εἰς περιποίησιν¹² τοῦ γεφυρίου.

 Αὐτοκρονομήνεντος του ναου |¹³ ἐπὶ τοῦ εὐσεβεσιᾶτου βασιλέως Κων-
 σταντί |¹⁴ νου· κατὰ νοῦν δὲ λαβὼν τὴν τοῦ θανάτου ἄωρον |¹⁵ ἐπέ-
 λευσιν, ἠβουλήθη ἐπὶ ζωῆς μου ὄχυν |¹⁶ ρῶσαι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλη-
 σίαν, ἐν πρώτοις μὲν βασι |¹⁷ λέως τὸ ἀντεξούσιον, ἐπισκέπτεσθαι δὲ |¹⁸
 αὐτὴν κ' ἐπιμελεῖσθαι παρὰ τοῦ κριτοῦ καὶ |¹⁹ στρατηγοῦ, τοὺς κρα-
 τοῦντας εἰς τὸ θέμαν, καὶ μὴ |²⁰ εἶαν τὸν ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς πόλεως
 ἄμα καὶ τοῦ |²¹ κλήρου αὐτοῦ ἐπεξουσιάζειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ |²² α μῆτε
 βῆμα ποδός. Μετὰ δὲ τῆς ἐμῆς |²³ τελευτῆς, ἵνα κυβερνᾶται καὶ διορ-
 θῶ |²⁴ ται ἡ μονὴ παρὰ τῶν ἀνωτέρως προλεχ |²⁵ θέντων καὶ ἵνα
 διαλέγωνται ἀμφο |²⁶ τεροι ἢ καὶ εἰς, ὁ εὐρεθῆεις ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκ
 τοὺς |²⁷ ἀμφοτέρους, καὶ προχειρίζονται ἡγούμενον |²⁸ ἐκ τοὺς εὐρι-
 σκομένους μοναχοὺς ἐν τῇ μονῇ |²⁹ χρήσιμον ὄντα, ἀπὸ ξένης δὲ ὑπο-
 ταγῆς μὴ προ |³⁰ χειρίζειν ἡγούμενον ἵνα δὲ ἐπιμελῆται |³¹ ὁ ἡγού-
 μενος τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ γεφύριον καὶ τοὺς ἀδελ |³² φους ἐν ἀγά-
 πῃ· ἐὰν δὲ ἀμελῶς γένηται, διαδεχέσθω |³³ κ' εἰς τὰ ἀτιμώσια ἔστω
 καὶ προχειρισθῶ ἕτερος ἐκ τοὺς ἀδελφούς· |³⁴ ὅ,τι δὲ ποιήσῃ ὁ βασι-
 λεὺς καὶ ὁ κριτῆς καὶ ὁ στρατηγὸς μετὰ τῆς |³⁵ ἐκκλησίας, ἵνα τὰ εὐρον
 παρὰ τῷ Θεῷ. Ὅστις δὲ οὐκ ἂ |³⁶ κούσῃ ἢ ἀνατρέψῃ τὰ παρ' ἐμοῦ
 διορισθέντα, ἵνα ἔ |³⁷ χῃ τὰνάθεμαν ἀπὸ τῶν ἀγίων ἀποστολῶν καὶ
 ἀπὸ |³⁸ τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτώ πατέρων καὶ τὴν ἀράν τοῦ Ἰούδα
 καὶ κληρονομῇ |³⁹ σῃ τὴν αἰώνιον κόλασιν μετὰ τῶν εἰπόντων ἄρον
 ἄρον |⁴⁰ σταύρωσον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔστω ἀμέτοχος τῶν |⁴¹
 Χριστιανῶν καὶ ἀκοινωνήτος τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Ἐ |⁴² γράφη
 [ἡ] παρούσα διατύπωσις ἐκ προτροπῆς ἐμοῦ Νικοδή |⁴³ μου μοναχοῦ
 μηνὶ Μαῖω α' Ἰνδικτιῶνος ι' ἐν τῷ ἔτει τῷ ςφλε'. |⁴⁴ Μνήσθητι δέ,
 Κύριε, τῶν συντρεχόντων καὶ λύσιν |⁴⁵ δίδου πασῶν τῶν ὀφλημάτων.
 Ἀμήν f.

Ἡ ἐπιγραφή τῆς γεφύρας τοῦ Εὐρώτα ἐγράφη κατὰ προτροπὴν τοῦ
 μοναχοῦ Νικοδήμου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Η', τὴν
 πρώτην ἡμέραν τοῦ Μαΐου τῆς δεκάτης Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ
 πεντακισιοστοῦ τριακοστοῦ πέμπτου ἔτους, ἦτοι τοῦ 1027. Κρίνοντες
 ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπογράφου τοῦ Fourmont, συνάγομεν ὅτι ὁ γραφεὺς
 ἦτο ἄνθρωπος μετριωτάτης παιδείας. Ἀξιόλογοι ἀπὸ ἀπόψεως γλωσσι-
 κῆς εἶναι οἱ λαϊκώτεροι τύποι γεφυρός, ἐπιμελεῖσθαι, θέμαν, γεφύριον,
 ἀνάθεμαν, ὡς καὶ αἱ ἐκφοραὶ: ἐκ τοὺς εὐρισκομένους, ἐκ τοὺς ἀμφο-
 τέρους κλπ.

Τὸ μνημεῖον ἀνήκει γενικώτερον εἰς τὰς κητορικὰς καλουμένας
 ἐπιγραφάς. Ὡς δὲ ἐν στίχῳ 42 λέγεται, περιλαμβάνει τοῦτο τὴν δια-
 τύπωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου ἀνεγερθείσης ἐκκλησίας τοῦ Σωτήρος

Χριστοῦ πρὸς «περιποίησιν» τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ οἰκοδομηθείσης νέας γεφύρας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα. Ὁ ἕρος διατύπωσης ἔχει ἐνταῦθα τεχνικὴν σημασίαν, ἀντιστοιχῶν πρὸς τοὺς συνωνύμους ὄρους τύπος, τυπικόν, διάταξις, ὑποτύπωσις¹. Ἐπομένως ὁ Fourmont ἀντέγραψε καὶ διέσωσε βραχὺ πέτρινον κητορικὸν τυπικόν, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ κτήτωρ κατοχυρώνει τὰς ἐλευθερίας τῆς μονῆς του καὶ ὀρίζει τὰ τῆς διοικήσεως καὶ λειτουργίας αὐτῆς.

Παρὰ τὰ φραστικὰ καὶ γλωσσικὰ σφάλματα, τὸ κείμενον, ἐξεταζόμενον ἀπὸ διπλωματικῆς ἐπόψεως, παρουσιάζει ἀρτίαν ἐσωτερικὴν διάρθρωσιν. Μετὰ βραχεῖαν ἐπίκλησιν, ἔρχεται, ἐν στ. 3-12, ἡ ἐκθεσις (narratio), ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ κτήτωρ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς νέας γεφύρας καὶ περὶ τῆς ἐκ βάθρων ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ, μεθ' ὃ περιλαμβάνονται, ἐν στ. 12-35, αἱ διατάξεις (dispositio), αἱ εἰδικώτερον ἀναφερόμεναι εἰς τὴν νομικὴν θέσιν τῆς μονῆς καὶ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως καὶ λειτουργίας αὐτῆς. Ἐπομένως, ἐν στ. 35-41, αἱ ἀπαγορευτικαὶ ρῆτραι (sanctio), περιοριζόμεναι εἰς ἀρὰς καὶ πνευματικὰς ποινὰς (poenae spirituales), αἱ ρῆτραι τῆς κυρώσεως (corroboratio) καὶ ἡ χρονολογία, περιλαμβάνουσα τὴν ἡμέραν, τὸν μῆνα, τὴν ἰνδικτιῶνα καὶ τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου. Τὸ κείμενον περατοῦται δι' ἀκροτελευτῆς εὐχῆς². Δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανος ἡ γνώμη ὅτι, πρὶν χαραχθῆ ἐπὶ τοῦ λίθου, ἡ διατύπωσις τοῦ Νικοδήμου εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ μορφὴν ἐγγράφου.

Β'. ΜΟΝΑΧΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

Εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ συντήρησις τῶν ὁδῶν καὶ τῶν γεφυρῶν ἀπετέλουσαν ἀντικείμενον τῆς κρατικῆς μερίμνης. Κοινότητες, νομικὰ καὶ φυσικὰ πρόσωπα ὑπεβάλλοντο πρὸς τοῦτο εἰς βαρείας ἐκτάκτους εἰσφοράς, munera extraordinaria, συνδοσίας, ἀγγαρείας³. Κατὰ

¹ Περὶ τῶν τυπικῶν ἐν γένει βλ. *P. de Meester*, Les typiques de fondation (Τυπικὰ Κητορικὰ), ἐν *Atti del V Congresso Internazionale di Studi Bizantini*, τόμ. Β (Ρώμη 1940), σελ. 489 - 508. *E. Herman*, Ricerche sulle istituzioni monastiche bizantine. *Typika Ktetorika, caristicari e monasteri «liberi»*, ἐν *Orientalia Christiana Periodica* 6 (1940) 293 - 375.

² Παρατηρήσεις τινὰς περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διατάξεως τῶν τυπικῶν βλ. παρὰ *E. Herman*, αὐτόθι, σελ. 298 κέ. Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν μερῶν τοῦ τυπικοῦ ἐχρησιμοποίησαμεν τὴν ὀρολογίαν τὴν ἰσχύουσαν ἐν τῇ λατινικῇ διπλωματικῇ: *A. de Bouard*, *Manuel de Diplomatie française et pontificale*, τόμ. Α' (Παρίσι: 1929), σελ. 253 κέ.

³ *L. Bréhier*, *Les institutions de l'Empire byzantin*, (Παρίσι: 1949), σελ. 261 κέ.

τοὺς μέσους καὶ μεταγενεστέρους βυζαντινοὺς χρόνους, μνημονεύονται συνδοσαίαι ἢ ἀγγαρεΐαι *γεφυρῶν*¹, *γεφυρώσεως*² καὶ *γεφυροκτισίας*³. Ἐνωρίτατα, ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέται τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εὐαγγῆ ἰδρύματα ἀνελάμβανον ἰδίαις δαπάναις τὴν κατασκευὴν, τὴν ἐπισκευὴν, συντήρησιν καὶ προστασίαν τῶν γεφυρῶν. Ὁ Gabriel Millet, διὰ τῆς μνημονευθείσης μελέτης του, διηυκρίνησεν εἰδικώτερον τὸ θέμα τῆς ἰδρύσεως ἐκκλησιῶν ἢ μονῶν ἐπὶ τῷ τέλει τῆς διαφυλάξεως ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ ἔργων κοινῆς ὠφελείας⁴.

Τὴν μακρὰν ταύτην παράδοσιν ἀκολουθῶν καὶ ὁ μοναχὸς Νικόδημος ἀνυποκόδησεν «ἐπὶ κάστρου Λακεδαιμόνος ἐν τῷ ποταμῷ τῷ λεγομένῳ Ἰρη» θεοφύλακτον ἔργον, τὴν πανάγαστον νέαν γέφυραν, διὰ δὲ τὴν «περιποίησιν» αὐτῆς ἀνήγειρεν ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει ναδὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ὁ ποταμὸς Ἰρις εἶναι αὐτὸς ὁ Εὐρώτας. Σήμερον ἀκόμη ὁ μέγας λακωνικὸς ποταμὸς ὀνομάζεται οὕτω κατὰ τὸ ἄνω ἡμισυ, κατὰ δὲ τὰς ἐκβολὰς Βασιλοπόταμον⁵. Τὸ ὄνομα εἶναι ἀρχαῖον⁶ καί, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μαρτυρεῖται τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ. Τὸ σχόλιον εἰς Κλαύδιον Πτολεμαῖον καὶ ἡ «Διαγραφὴ ἀπάσης Πελοποννήσου, παραλλίου τε καὶ μεσογείου», ἢ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Πλήθωνα, εἶναι ἔργα μεταγενέστερα⁷. Τὸ ὄνομα εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ τοῦ διερμηνέως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γαλλικῆς πρεσβείας Βενιαμὶν Brue (1715)⁸.

Περαιτέρω, ὁ μοναχὸς Νικόδημος, ἐπιθυμῶν νὰ διασφαλίσῃ τὴν μονὴν του, ἐπέτυχε τὸ αὐτεξούσιον, τάξας τὸ ἴδρυμα ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προελάμβανε τὰς ἐπεμβάσεις καὶ καταπατήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἐπισκόπου Λακεδαιμονίας καὶ τοῦ κλήρου αὐτοῦ. Ἐν τῇ διατυπώσει παρέχεται πράγματι ἢ ἐντολή: «μὴ ἔαν τὸν ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς πό-

¹ Fr. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byz. Finanzverwaltung, (Λειψία 1927), σελ. 62.

² Actes de Lavra, τόμ. Α', σελ. 84 στ. 38 καὶ 111 στ. 44. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges (Μόναχον 1948), σελ. 30 στ. 36 καὶ 102 στ. 93.

³ Fr. Dölger, Byzanz und die europäische Staatenwelt (1953), σελ. 248.

⁴ G. Millet, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 103 κέ.

⁵ Π. Χ. Δούκα, Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων (Νέα Ὑόρκη 1922), σελ. 20.

⁶ Ποταμὸς Ἰρις μνημονεύεται ἐν Παφλαγονίᾳ.

⁷ Π. Ζερλέντιου, Σημειώματα περὶ Ἑλλήνων ἐκ τῶν Μαρτίνου Κρουσίου Σουηρικῶν Χρονικῶν (Ἀθήναι 1922), σελ. 12, σημ. 2.

⁸ Παρὰ Στ. Δραγούμη, Χρονικῶν Μορέως Τοπωνυμικὰ Τοπογραφικὰ Ἱστορικὰ (Ἀθήναι 1921), σελ. 96·97.

λεως ἅμα καὶ τοῦ κλήρου αὐτοῦ ἐπεξουσιάζειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μήτε βῆμα ποδός».

Ἡ ἀνάθεσις τῆς προστασίας καὶ τῆς ἐποπτείας μοναστηριακῶν ἱδρυμάτων ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἦτο θεσμὸς εὐρέως διαδεδομένος κατὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς ἐσχάτους βυζαντινοὺς χρόνους¹. Τὰ μοναστήρια τὰ τυγχάνοντα τοῦ προνομίου τούτου ὠνομάζοντο βασιλικά. Τὴν πρώτην μνείαν «βασιλικῶν μοναστηρίων» εὕρισκομεν παρὰ Θεοφάνει ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν «κακώσεων» τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α' καὶ τῆς δημοσιονομικῆς καθ' ὄλου πολιτικῆς αὐτοῦ². Ἐκ τοῦ «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν» ἔργου τοῦ Πορφυρογεννήτου πληροφορούμεθα ὅτι, περὶ τὸ ἔτος 921, καθ' ὃ ἐγένετο ἢ εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐκστρατεία³, ὑφίσταντο ἐν Πελοποννήσῳ βασιλικά καὶ πατριαρχικά μοναστήρια⁴.

Ἡ ἀνάδειξις τῶν μονῶν εἰς βασιλικὰς ἐγένετο συνήθως διὰ χρυσοβούλλου⁵. Οὕτω, ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1060 λέγεται ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁθῶ ἐπέδειξαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Γ' χρυσοβούλλον σιγίλλιον «γεγονὸς τῷ ἐν Θεσσαλονίκῃ μετοχίῳ τῆς μονῆς αὐτῶν τοῦ ἁγίου καὶ πρωτοκλήτου τῶν μαθητῶν Ἀνδρέου παρὰ τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐξκουσσεῖαν παρεχόμενον ἐν πᾶσι τοῖς διαφέρουσι τοῖς αὐτοῖς μοναχοῖς προαστείσις παροίκων ἀτελῶν καὶ δουλοπαροίκων ἑκατόν, μὴ μέντοι γε στρατιωτῶν ἢ δημοσιαρίων ἢ ἐξκουσσάτων τοῦ δρόμου, ἔτι δὲ παρακελευόμενον μὴ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης προνόμιόν τι κατὰ τῆς τοιαύτης κτᾶσθαι μονῆς, μήτε μὴν ἐπὶ τινι τῶν διαφερόντων αὐτῇ πραγμάτων ἐπικύπτειν ἢ τῆς περὶ αὐτὴν φροντίδος δῆθεν ἀντέχεσθαι καὶ ὡσπερ ἐπισκοπὴν ταύτης ποιεῖσθαι διὰ τὸ εἶναι ταύτην βασιλικὴν καὶ ἐν τῷ βρεβίῳ τῆς σακέλλης ἀναγράφεσθαι...»⁶. Διὰ τὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ λακωνικὰ πράγματα, θὰ ἀναφέρωμεν ἐπίσης ὅτι καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς ὑπὸ τοῦ δασίου Νίκωνος ἱδρυθείσης μονῆς ἐπεδίωξαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν βασιλικὴν προστασίαν. Ἐν τῷ Βίῳ τοῦ δασίου λέγεται, πράγματι, ὅτι «ἀπάρας γάρ ποτε τῆς Λακεδαίμονος ὁ τῆς μονῆς προε-

¹ E. Herman, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 348 κέ. L. Bréhier, Les institutions de l'Empire byzantin, σελ. 551 κέ.

² Θεοφάνης, ἔκδ. de Boor, τόμ. Α', σελ. 486. Πρβ. E. Herman, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 348.

³ St. Runciman, The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign (Cambridge 1929), σελ. 187 κέ.

⁴ Πορφυρογεννήτου, De administrando imperio, ἔκδ. Moravcsik καὶ Jenkins, κεφ. 52, σελ. 256.

⁵ E. Herman, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 349.

⁶ Actes de Lavra, τόμ. Α', σελ. 73.

στῶς (Γρηγόριος δ' οὗτος ὁ ἐκ τῆς Παφλαγόνων χώρας ἔλκων τὸ γένος καὶ κοσμήτωρ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ τεμένους γενόμενος, ὡς προῖων δηλωθήσεται) τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἐπεδήμησε, δεήσεις προσάξων τῷ κρατοῦντι ἐφ' ᾧ διὰ χρυσοβούλλων λόγων καὶ ἐτέρων δικαιωμάτων τὸ πάντη ἀσφαλὲς τῇ μονῇ ἐπιβραβευθεῖη καὶ ἀνεπιδούλευτον»¹.

Ἡ ἀνάθεσις τῶν μοναστηρίων εἰς τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν κατοχύρωσιν αὐτῶν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ὠδήγει ἐνίοτε εἰς ἄτοπα. Οὕτω, ἐνωρίτατα, ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος ὁ Στουδίτης, διὰ τοῦ Ὑπομνήματος τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1028, διαμαρτύρεται πρὸς τοὺς ἄλλοις, διότι ἱερατικά καὶ μοναχικά πρόσωπα, παρὰ τοὺς νόμους, προτιμοῦν νὰ φέρουν τὰς δίκας τῶν ἐνώπιον τῶν θεματικῶν ἢ πολιτικῶν δικαστῶν: «ὁ καὶ μάλιστα οἱ τῶν βασιλικῶν λεγομένων μονῶν καὶ κλήρων κληρικοὶ καὶ μονάζοντες ἀνευλαθῶς ποιεῖν καὶ ἀνοσίως θρασύνονται, ὑπὸ κοσμικῶν αἰρούμενοι ἐπὶ καταγνώσει ἑαυτῶν κρίνεσθαι καὶ κατακρίνεσθαι, οὓς βελτιοῦν αὐτοὶ καὶ ρυθμίζειν ἐτάγησαν, ἢ ἀρχιερεῦσι Θεοῦ εἰς γνῶσιν τὰ διάφορα προτιθέναι καὶ τὰς τούτων αἰτίας καὶ τὴν ἀρμόζουσαν ἐκεῖθεν θεραπείαν ὡς ἐξ ἐπιστημόνων κομίζεσθαι ἰατρῶν καὶ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ μελέτην ἐπιθαρρύνεσθαι τὴν ἀρετὴν». Διὰ νὰ περιορίσῃ τὰ ἄτοπήματα ταῦτα, ὁ πατριάρχης ἀποφαίνεται συνδικῶς «μήτε τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπισκόπους, μήτε τοὺς παρ' ἐνορίαν, ἢ χειροθεσίας καταξιοῦν ἢ εὐλογίας ἐτέρας καὶ κοινωνίας μεταδιδόναι»².

Ἡ ἀνάμειξις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς μονῆς δρῖζεται λεπτομερέστερον ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ μοναχοῦ Νικοδήμου. Ἡ βασιλικὴ ἐποπτεία θὰ ἤσκειτο διὰ τοῦ κριτοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ, ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ θέματος Πελοποννήσου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰδρυτοῦ, ἀμφότεροι οὗτοι ἢ ὁ ἕτερος αὐτῶν, ὁ κατὰ τόπον εὐρεθεῖς, ὄφειλον νὰ ἐκλέξουν τὸν ἡγούμενον ἐκ τῶν ἐν τῇ μονῇ ἀσκουμένων ἀδελφῶν καὶ οὐχὶ ἐξ ἄλλου τινὸς μοναστηρίου. Ὁ ἡγούμενος ὄφειλε νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς γεφύρας, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν ἀγάπῃ διαβιώσεως τῶν μοναχῶν. Εἰς ἣν περίπτωσιν ἤθελεν οὗτος κριθῆ ἄμελῆς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του, οἱ δύο λειτουργοὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ θεωρήσουν αὐτὸν ἔκπτωτον καὶ νὰ ἀναδείξουν ἄλλον.

Ἡ ἐπιγραφή τῆς Σπάρτης εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο σημαντικὴ, καθ' ὅτι

¹ Σπ. Λάμπρου, Ὁ Βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, Νέος Ἑλληνομνήμων 3 (1906) 191.

² Γ. Πάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Ε', σελ. 29. Πρβ. V. Grumel, Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople, τόμ. Α', τεῦχος 2 (1936), σελ. 250-252.

δρίξει τὰ διοικητικὰ ὄργανα, δι' ὧν θὰ ἤσκειτο ἡ βασιλικὴ προστασία¹. Οἱ θεματικοὶ λειτουργοὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν θὰ ἐνήργουν ὡς χαριστικάριοι, ὡς ἔφοροι, ἐπίτροποι ἢ προνοηταί, ἀλλ' ὡς ἀπλοῖ ἐκπρόσωποι τοῦ αὐτοκράτορος². Συντάσων τὴν διατύπωσίν του, ὁ μοναχὸς Νικόδημος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα τοῦ δόσιου Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, τὸν ὅποιον ἀσφαλῶς ἠτύχησε νὰ γνωρίσῃ καὶ τοῦ ὁποίου ἀντιγράφει ἐν πολλοῖς τὰς διατάξεις. Πράγματι, διὰ τῆς Διαθήκης του, ἡ ὁποία διεσώθη ἐν ἀπλοελληνικῇ μεταφράσει, ὁ δόσιος Νίκων ἐμπιστεύεται τὴν προστασίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθείσης ἐκκλησίας εἰς τὸν στρατηγὸν καὶ τὸν κριτὴν: «Ἀκόμη θέλω ἐγὼ ὅτι αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὸν θάνατόν μου νὰ τὴν ἐξουσιάζῃ ὁ στρατηγὸς καὶ ὁ κριτής, ὁποῦ ἤθελαν βαλθῆ, παίρνοντας ἀπὸ αὐτὴν πέντε μετρητὰ κρασίον καὶ ἕνα κοφίνιον μῆλα». Μετὰ τὸν θάνατον τῶν συνεργατῶν του, ὁ δόσιος παραγγέλλει «νὰ βάνῃ ὁ στρατηγὸς καὶ ὁ κριτής ἀντάμα μὲ τοὺς ἐντοπίους ἄρχοντας ὅποιους καὶ ἂν εὔρωσι χρήσιμους ἀνθρώπους, πρεσβυτέρους καὶ ἀββάδες, καὶ ὅχι νὰ καθέξουσιν οἱ ἄνωθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνθρώπους διὰ μέσου τῶν κανισκίων καὶ παρακαλέσεων, τόσο ἀββάδες, ὅσο πρεσβυτέρους. Ἄμμῃ ἀνίσως καὶ οἱ προχειρισθέντες εἶναι κακοί, νὰ διώχωνται καὶ νὰ βάνωνται ἄλλοι καλοί». Ὡς δὲ ὁ μοναχὸς Νικόδημος εὐχεταὶ «ὅ,τι ποιήσῃ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ κριτής καὶ ὁ στρατηγὸς μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ἵνα τὰ εὔρουν παρὰ τῷ Θεῷ», οὕτω καὶ ὁ Νίκων «ὅ,τι δὲ ὁ στρατηγὸς καὶ ὁ κριτής ἤθελαν κάμει μετὰ τὸν θάνατον ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, νὰ κάμῃ καὶ ὁ Θεὸς μὲ αὐτοὺς εἰς τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως»³. Οὐδεμία, νομίζομεν, ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιγραφὴν τῆς γεφύρας τῆς Σπάρτης εἶχεν ὡς πρότυπον τὴν Διαθήκην τοῦ δόσιου Νίκωνος. Θὰ ἠδύνατο μάλιστα νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ λίθου χαραχθεῖσα διατύπωσις τοῦ Νικοδήμου διέσωσε τμήματά τινα τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῶν τελευταίων θελήσεων τοῦ «ἀκέστορος καὶ πολιοῦχου» τῆς Λακεδαίμονος⁴. Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι οὐχὶ σπανίως προστάται ἐπαρχιακῶν μοναστηρίων ἐπεζήτητον τὴν προστασίαν θεματικῶν ἀρχόντων. Ἔχομεν, πλὴν ἄλλων, ὑπ' ὄψιν ἐπιστολὴν τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ, ἐπικαλουμένου τὴν βοήθειαν τοῦ κριτοῦ τοῦ θέματος Ὀψικίου ὑπὲρ τῆς μονῆς Μηδικίου⁵.

¹ E. Herman, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 351.

² Περὶ πάντων τῶν θεσμῶν τούτων βλ. αὐτόθι, σελ. 316 κέ.

³ Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνημόνων 3 (1906) 227-228.

⁴ Κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Βίου: αὐτόθι, σελ. 163.

⁵ K. N. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', σελ. 263-265. Ὁ E. Herman, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 326, παραπέμπει καὶ εἰς ἐτέραν ἐπιστολὴν τοῦ Ψελλοῦ, αὐτόθι, σελ. 378-379, ἀπευθυνομένην ὄψιν πρὸς τὸν κριτὴν Ἑλλάδος καὶ ἀνα-

Κατὰ τὴν διατύπωσιν, ὁ ἡγούμενος ἔπρεπε νὰ ἐκλέγεται ἐκ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς καὶ οὐχὶ ἐκ ξένης τινὸς ὑποταγῆς¹. Οἱ ἐξ ἄλλης μονῆς προερχόμενοι πατέρες ὠνομάζοντο ξενόκουροι² ἢ ξενοκουρίται³. Τὴν διάταξιν, τὴν ἀπαγορεύουσαν τὴν ἐκλογὴν τῶν ἡγουμένων μεταξύ μοναχῶν ξενοκούρων, εὐρίσκουμεν καὶ εἰς ἄλλα τυπικά. Οὕτω, ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ (περὶ τὸ 970) ὀρίζεται: «τὴν τοῦ καθηγουμένου γίνεσθαι ἐκλογὴν ἐξ αὐτῆς δηλονότι τῆς ἀδελφότητος καὶ οὐκ ἀπὸ ξένης φοιτήσαντος καὶ πλασθέντος αὐθημερόν»⁴. Ὡσαύτως τὸ Τυπικόν, τὸ ὁποῖον συνέταξε διὰ τὴν Ἁγίαν Μονὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἄργους καὶ Ναυπλίου Λέων (1143), προβλέπει τὰ ἑξῆς: «μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν τοῦ ἡγουμενεύοντος, δεόν προκρίνειν τὸν ἀξιολογώτερον καὶ πρὸς τὸ κατάρχειν ποίμνης λογικῆς ἐπιτηδείότερον καὶ εἰς ὃν ἅπαντες ἢ οἱ πλείονες ἀναπαύονται καὶ ἀρέσκονται, ἄνευ τοῦ ἀπὸ ξένης μονῆς προσελθόντος τῇ Ἁγίᾳ Μονῇ καὶ διὰ τινὰ περίστασιν ἢ οἰκονομίαν δεχθέντος, τὸν καὶ ὀνομαζόμενον ξενοκουρίτην»⁵. Παρομοίᾳ ἀπαγόρευσις εὐρίσκεται καὶ ἐν τῇ Τυπικῇ Διατάξει τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ τῆς Κύπρου (1210), ἣ ὁποία θέλει τὸν ἡγούμενον «θρέμμα καὶ παιδεύμα καὶ κουράν ταύτης τυγχάνοντα καὶ τοὺς τύπους αὐτῆς εἰδόμενα καὶ τὰ ἦθη τῶν ἀδελφῶν ἀκριθέστατα»⁶. Τὰ παραδείγματα εἶναι πολλά⁷.

Ἐρχόμενοι εἰς τοὺς διοικητικὸς θεσμούς, τῶν ὁποίων γίνεται μνεῖα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ θέμα Πελοποννήσου μαρτυρεῖται

φερομένην εἰς τὴν μονὴν τῶν Ναρσοῦ. Κατὰ τὸν *F. Drexl*, ἐν *Byz. Zeitschrift* 41 (1941) 304, ἡ μονὴ αὕτη ἔκειτο ἰσως ἐν τῷ θέματι Αἰγαίου. Ἐν τῇ πραγματικότητι, τὸ ἴδρυμα ἔκειτο εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ναρσοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ὁ φιλόσοφος: *R. Janin*, *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique* (Παρίσιοι 1950), σελ. 365 κέ. *Τοῦ αὐτοῦ*, *La Géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin. Le siège de Constantinople et le Patriarcat oecuménique*, τόμ. Γ': *Les églises et les monastères* (Παρίσιοι 1953), σελ. 373 κ.ά. *Πρὸς P. Joannou*, *Psellos et le monastère Τὰ Ναρσοῦ*, *Byz. Zeitschrift* 44 (1951) 283-290. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἴδωμεν τὸν Ε' τόμον τῶν *Scripta minora* τοῦ Ψελλοῦ ὑπὸ *Kurtz* καὶ *Drexl* (1941).

¹ Ὁ ὁρος ὑποταγῆ δηλοῖ ἐνταῦθα αὐτὴν τὴν μοναχικὴν κοινότητα.

² *Ph. Meyer*, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster* (Λειψία 1894), σελ. 111. Αὐτόθι χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ λέξις *ἐσώκουρος*.

³ *Miklosich* καὶ *Müller*, *Acta et Diplomata graeca*, τόμ. Ε', σελ. 186.

⁴ *Ph. Meyer*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 108.

⁵ *Miklosich* καὶ *Müller*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 186.

⁶ Αὐτόθι, σελ. 427.

⁷ Γράφοντες περὶ τῶν μοναχικῶν θεσμῶν, δὲν εἶχομεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἔργον τοῦ *Pl. de Meester*, *De monachico statu iuxta disciplinam byzantinam* (Βατικανόν 1942).

τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐξιστορήσει γεγονότων τοῦ ἔτους 805, ἰδρῦθη δὲ πιθανώτατα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, ἀποσπασθὲν τοῦ θέματος Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, τὰ δύο θέματα ἐνοῦνται καὶ πάλιν καὶ ἀπαρτίζουσι τὸ θέμα Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν ὀλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἀπὸ τῶν Τεμπῶν, καὶ τὴν Πελοπόννησον¹. Ἡ πρὸς δυσμὰς περιοχὴ, μέχρι τῆς Ναυπάκτου, ἀνήκεν εἰς τὸ θέμα Νικοπόλεως².

Ἐστρατηγὸς συνεκέντρωνεν εἰς χεῖράς του τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Πλὴν τούτων, κατὰ τοὺς παλαιότερους ἰδίως χρόνους, ἤσκει καὶ τὴν ποινικὴν δικαιοσύνην³. Προϊούσης τῆς ὀργανώσεως τῶν θεμάτων, διεμορφώθησαν αἱ ὑπηρεσίαι τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως, τῶν ὁποίων προΐσταντο ὁ χαρτουλάριος, ὁ πρωτονοιάριος καὶ ὁ πραιτωρ. Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πρώτου ὑπῆγοντο τὰ τῆς διαχείρισεως τοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ δευτέρου αἱ πολιτικαὶ ὑποθέσεις. Ὁ πραιτωρ προΐστατο τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς δικαιοσύνης. Τοῦτον ἀντικατέστησεν ὁ κριτής, ἀπολέσας τὴν παλαιὰν εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν τοῦ *judex*⁴. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἐνδεκάτου καὶ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ὁ τίτλος τοῦ πραιτορος ἀντικαθιστᾶ εἰς τινὰς περιφερείας τὸν τοῦ στρατηγοῦ⁵.

Δύναται γὰρ θεωρηθῆ ὡς βέβαιον ὅτι ὁ στρατηγὸς Πελοποννήσου ἤδρευεν ἐν Κορίνθῳ. Τοῦτο, βεβαίως, δὲν σημαίνει ὅτι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ θέματος δὲν μετεκινεῖτο καὶ πρὸς ἄλλας περιφερείας καὶ πόλεις τῆς ἐπαρχίας του. Ἐν τῷ Βίῳ τοῦ ὁσίου Νίκωνος μνημονεύεται ἡ παρουσία εἰς τὴν Σπάρτην τοῦ στρατηγοῦ Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται συνδιασκεδάζων καὶ «συνσφαιρίζων τοῖς αὐτόχθοισιν»⁶. Ἴσως μνη-

¹ A. Bon, *Le Péloponnèse byzantin jusqu'en 1204* (Παρίσι 1951), σελ. 88 κέ., 91 κέ. Νέον ὀλικόν διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν προσωπογραφίαν τοῦ θέματος Πελοποννήσου παρέχουν τὰ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Κορίνθου εὐρεθέντα μολυβδόβουλλα: *Corinth. Results of Excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Volume XII: The Minor Objects* by Gladys R. Dawidson (Princeton 1952), σελ. 311 κέ.

² Δ. Α. Ζακυνθηνοῦ, Μελέται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει, Ἔπετ. Ἐταιρείας Βυζ. Σπουδῶν 17 (1941) 239.

³ L. Bréhier, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 229.

⁴ M. Lévy, *Études sur le gouvernement et l'administration à Byzance*, *Atti del V Congresso internazionale di studi bizantini*, τόμ. Α' (Ρώμη 1939), σελ. 137.

⁵ G. Ostrogorsky, *Geschichte des Byz. Staates*, δευτέρα ἐκδοσις, (Μόναχον 1952), σελ. 264.

⁶ Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνημῶν 3 (1906) 172.

μώτερον ἠδρευεν εἰς τὴν νοτιωτέραν Πελοπόννησον καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ὁ κριτής. Ἐκ τῶν κειμένων καὶ κυρίως ἐκ τῶν σφραγιστικῶν μνημείων γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα τινῶν ἐκ τῶν θεματικῶν τούτων λειτουργῶν¹. Μεταξὺ τῶν παλαιότερων πρέπει νὰ καταλέξωμεν τὸν κριτὴν Νικόλαον, τὸν μνημονευόμενον ἐν τῇ Διαθήκῃ τοῦ ὀσίου Νίκωνος². Ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Βέης ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι οὗτος δύναται νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸν σπανθαροκανδιδατὸν Νικόλαον, ἀσηκρήτις καὶ κριτὴν Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, τοῦ ὁποῦ διεσώθη τὸ μολυβδοῦλλον³, ὡς ἔμως παρετήρησεν ὁ Α. Βον, ὁ ταυτισμὸς τῶν δύο ἀρχόντων δὲν εἶναι δυνατός, διότι οὐδεὶς τῶν κριτῶν ἤσκησε τὴν δικαιοδοσίαν του εἰς ἀμφότερα τὰ θέματα πρὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος⁴.

Γ'. ΚΑΣΤΡΟΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ

Ἰδιαίτερος πρέπει νὰ σημειωθῆ ἢ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνεία τοῦ «κάστρου Λακεδαίμονος», τὸ ὁποῖον διεδέχθη τὴν πόλιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Οὐδαμοῦ τοῦ ἡμετέρου κειμένου χρησιμοποιεῖται τὸ τελευταῖον ὄνομα, γενικώτερον δὲ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους παρατηρεῖται σαφῆς τάσις νὰ παραγκωνισθῆ τοῦτο, ἀντικαθιστάμενον διὰ τῶν ὀνομάτων *Λακεδαίμων* καὶ *Λακεδαιμονία*. Παρὰ ταῦτα, τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης δὲν περιέπεσεν εἰς πλήρη ἀφάνειαν, ἀλλὰ μαρτυρεῖται σπανιώτατα, παραλλήλως πρὸς τὰ νεώτερα, εἰς τινα μεσαιωνικὰ κείμενα, ὡς ὁ Βίος τοῦ ὀσίου Νίκωνος⁵. Κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα παρατηρεῖται ἡ ἀναβίωσις τοῦ ἀρχαίου τοπωνυμίου, ἰδίως εἰς τὰ ἔργα τῶν λογιωτέρων ἱστορικῶν καὶ συγγραφέων.

Τὰ ὀνόματα *Λακεδαίμων* καὶ *Λακεδαιμονία* μαρτυροῦνται ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος⁶, ὁ Ἄνω-

¹ Ἀναγραφὴν βλ. παρὰ Α. Βον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 187 κέ.

² Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 223.

³ Ν. Α. Βέης, Zur Sigillographie der byzantinischen Themen Pelopones und Hellas, Βυζαντινὰ Χρονικὰ τῆς Πετροπόλεως 21 (1914) τμήμα τρίτον, σελ. 215.

⁴ Α. Βον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 201. Ἐκ μολυβδοῦλλων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κορίνθου γνωρίζομεν νῦν τρεῖς νέους ἀρχοντας: τὸν Ἰωάννην, πρωτοσπαθᾶριον καὶ κριτὴν Πελοποννήσου, ἀκμάσαντα κατὰ τὸν δέκατον ἢ τὸν ἐνδέκατον ἀρχόμενον αἰῶνα, τὸν Δοξαπατρί, πατρικιον, κριτὴν ἐπὶ τοῦ Ἰπποδρόμου καὶ χαρτουλάριον τῶν εὐαγῶν οἰκῶν, τοῦ ἐνδεκάτου ἢ δωδεκάτου αἰῶνος, καὶ τὸν Μιχαήλ, πρωτοσπαθᾶριον, κριτὴν ἐπὶ τοῦ Ἰπποδρόμου, Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος: Gl. Dawidson, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 321 (ἀρ. 2726), 325-326 (ἀρ. 2791) καὶ 327 (ἀρ. 2818).

⁵ Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων 3 (1906) 161-162, 186, κ.β.

⁶ Α. Βον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 184.

νυμος τῆς Ραυέννης¹, ὁ Γουτδων², ἡ Tabula Peutingeriana³ οὐδὲν ἄλλο ὄνομα γνωρίζουν⁴. Ἡ ἔδρυσις τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας συνετέλεσεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν παραγκωνισμόν τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος, τὸ ὁποῖον ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὴν παλαιὰν θρησκείαν. Κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα, ὁ «Συνέκδημος» τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐπαρχίας Ἑλλάδος, ἧτοι Ἀχαΐας, περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς: «Λακεδαίμων, μητρόπολις τῆς Λακωνικῆς, ἡ πρὶν Σπάρτη»⁵, ἀντιγράφει δὲ ταῦτα καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ «Περὶ θεμάτων» ἔργῳ του⁶. Ἀκολούθως οἱ τύποι Λακεδαίμων καὶ Λακεδαιμονία γενικεύονται καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀρολογίαν, εἰς ἀγιολογικὰ κείμενα, ὡς ὁ Βίος

Εἰκ. 3.

τοῦ ὁσίου Νίκωνος⁷, εἰς γεωγραφικὰ ἔργα, ὡς τὸ τοῦ Ἀραβος Edrisi⁸, καὶ εἰς ἐπίσημα ἔγγραφα, ὡς ἡ Partitio Romaniae τοῦ 1204⁹. Τέλος, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς λατινικῆς κατακτῆσεως, τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ

¹ J. Schnetz, Itineraria Romana, τόμ. Β' (Λειψία 1940), σελ. 99.

² Αὐτόθι, σελ. 136: «Lacedemonia urbs Menelay, ex qua Patres [l. Paris], Priami filius, ad perditionem Troiae rapuit Helenam».

³ A. Bon, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 18 καὶ 21.

⁴ Βλ. αὐτόθι, σελ. 183 κέ. τοὺς συνοπτικοὺς πίνακας τῶν πόλεων, τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ Ἀωνόμου τῆς Ραυέννης, τῶν «Γεωγραφικῶν» τοῦ Γουτδωνος, τοῦ Πίνακος Peutinger καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους.

⁵ Ἱεροκλέους, Συνέκδημος, 647. 8: ἔκδ. A. Burckhardt, σελ. 10, ἔκδ. E. Honigsmann, σελ. 18.

⁶ Κωνσταντῖνου, Περὶ θεμάτων, 52: A. Pertusi, Costantino Porfirogenito De thematibus, (Βατικανόν 1952), σελ. 90.

⁷ Σπ. Λάμπρου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 162, 163, 191, 223 κ.ά.

⁸ A. Bon, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 20 καὶ 157.

⁹ Δ. Α. Ζακυθηνού, ἔνθ' ἄνωτ., Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 21 (1951) 186-188.

Λέοντος τοῦ Χαμαρέτου ἔφερε τὸν τύπον τῆς Λακεδαίμονος καὶ τὴν ἀκόλουθον ἔμμετρον ἐπιγραφὴν (εἰκ. 3):

Τῆ προέδρου Λέ[ο]ν[τ]ος τοῦ Χαμαρ[έ]του
τυπῶ σφραγίδι Λακεδα[ί]μονος τύπον¹.

Τὸ ὄνομα Λακεδαιμονία εἶχε πλήρως ἐπιβληθῆ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως, κείμενα λαϊκώτερα καὶ ἀπηχοῦντα τὴν ζῶσαν παράδοσιν, δὲν γνωρίζουν ἄλλο. Εἰς τὴν γαλλικὴν διασκευὴν ἀπαντοῦν οἱ τύποι La Crémonie καὶ La Crémoignie², εἰς δὲ τὰς ἑλληνικάς, παραλλήλως πρὸς τὴν σπανιωτέραν γραφὴν Λακεδαιμονία, μαρτυρεῖται ὁ τύπος Λακοδαιμονία ἢ Λακκοδαιμονία³ καὶ εἰς τὸν Παρισινὸν κώδικα 2898 Λακηδαιμονία⁴. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ἔτι ὁ τύπος Λακοδαιμονία ἦτο ὁ ἀκούμενος εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Φωνητικῶς τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται «ἐν τῇ συναρμογῇ τῶν συνθέτων ἢ ὡς τοιούτων ἐκλαμβανομένων ὑπὸ τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος λέξεων»⁵, ἐν τῇ ἡμετέρα δὲ περιπτώσει πρόκειται παρετυμολογία ἐκ τοῦ λάκκος, ὡς δεικνύει καὶ ἡ γραφὴ Λακκοδαιμονία.

Οἱ τραχεῖς ἀγῶνες τῆς Φραγκοκρατίας συνετέλεσαν εἰς τὸν ἀφανισμόν τῆς μεσαιωνικῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνάτου αἰῶνος εἶχε φθάσει εἰς ἰδιαιτέραν ἀκμὴν. Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1262 ἰδρυθεῖσα βυζαντινὴ ἐπαρχία εἶχε στηριχθῆ ἀρχικῶς εἰς τὴν Μονεμβασίαν καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν Μυστράν. Οὗτος ἀπέβη βραδύτερον ἢ πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Λακεδαιμονία, ἐγκαταλειφθεῖσα, ἔκειτο εἰς σωροὺς ἔρειπῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1436, ὁ Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἄγκωνος εὗρεν ἐκεῖ «εὐρυτάτης πόλεως λείψανα, ἀγάλματα ἐπιφανῆ, κίονας μαρμαρίνους καὶ ἐπιστόλια τῆδε κάκεισε ἀνά τοὺς ἀγροὺς ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀρχαιότητος συμπεπτωκότα»⁶. Ὁ Ἰταλὸς ἀρχαιοδίφης ἐθρήνησε τὴν ἄδοξον τύχην τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὴν ὁποίαν «el secol vil

¹ Κ. Κωνσταντινοπούλου, Βυζαντινὰ Μολυβδόβουλλα, σελ. 183. Ν. Α. Βέη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 196-197. V. Laurent, Les bulles métriques dans la Sigillographie byzantine, Ἑλληνικά 6 (1933) 210, ἀριθμ. 494.

² Livre de la Conquete, ἔκδ. J. Longnon, §§ 159, 329, 466 κ. ἀ.

³ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, ἔκδ. J. Schmit, στ. 1716, 1755, 2306 κ. ἀ.

⁴ Αὐτόθι, στ. 4520 καὶ 5602. Πρβ. ἔκδ. II. Καλονάρον, σελ. 189 καὶ 232.

⁵ Γ. Ν. Χατζιδάκι, Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά, τόμ. Α', σελ. 244 καὶ 492.

⁶ Σπ. Λάμπρου, Κυριακὸς ὁ Ἄγκωνίτης ἐν τῇ Λακωνικῇ, Νέος Ἑλληνομνήμων ὁ (1908) 417. Πρβ. R. Sabbadini, Ciriaco d'Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso, Miscellanea Ceriani (Μιλάνον 1910), σελ. 203-204.

nostro ad confino da voltò in Mysithra sub Constantino», «ὁ χρόνος καὶ τῶν ἡμετέρων γενεῶν ἢ ἀνανδρία καὶ ραθυμία μεταβληθῆναι παρεσκεύασεν εἰς Μυζηθρᾶν ὑπὸ Κωνσταντίνου»¹.

Ἐπ' εὐκαιρία τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν, τῶν γενομένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀκροπόλει, ἔγινε λόγος καὶ περὶ τοῦ βυζαντινοῦ τείχους². Τοῦτο περικλείει τὸ ἐπιφανέστατον τῶν χριστιανικῶν μνημείων τῆς μεσαιωνικῆς Λακεδαιμονίας, τὸν ναὸν τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε³, ἀκέστορος καὶ πολιούχου αὐτῆς⁴. Τοῦ Νίκωνος ἴσως μαθητῆς ἦτο ὁ μοναχὸς Νικόδημος, ὁ ὁποῖος ἀνήγειρε ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα τὴν πανάγαστον νέαν γέφυραν τοῦ κάστρου Λακεδαίμονος. Πάντως ὁ εὐλαβὴς κτήτωρ τὴν διαθήκην ἐκείνου ἀντέγραψε καὶ τὸ παράδειγμα ἐκείνου ἐμιμήθη.

Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

¹ Σπ. Λάμπρου, αὐτόθι, σελ. 419 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά, τόμ. Δ', σελ. 99-101. Δ. Α. Ζακυθηνῶ, Le Despotat grec de Morée, τόμ. Α', σελ. 235 κέ., τόμ. Β', σελ. 170.

² Πρβ. Α. Βον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 70, σημ. 1.

³ Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Σπάρτῃ, Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τοῦ ἔτους 1939 (Ἀθῆναι 1940), σελ. 107-118.

⁴ Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων 3 (1906) 163.